

4. Джон Мелимік. Як розвинути економічний потенціал сільської місцевості // Економічний часопис. – 2000. – XXI. – № 12.
5. Action sociale. Guide des prestations 2003. – Landerneau, 2003 – 20 p.
6. Lettre aux partenaires / Lettre informative de la MSA Finistère. – 2003. – № 10, Septembre, 2003.
7. Мещерякова О. В. Налоговые системы развитых стран мира. – М., 1995.

Надійшла 02.06.2009

УДК 338.22.021.1

А. С. ТЕЛЬНОВ, В. В. ГОНЧАРУК
Хмельницький національний університет

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ ТА ОРІЄНТИРИ НА МАЙБУТНЄ

Розглянуто сутність технологічного аспекту глобалізації. Зроблено аналіз технологічної структури промисловості України. Досліджено досвід іноземних держав у підтримці та розвитку високотехнологічного виробництва. Запропоновано напрямки бажаних структурних технологічних зрушень в економіці України.

Been considered the essence of the technological aspect of the globalization. There has been made the analysis of the Ukrainian industry structure. Explored the experience of foreign states in supporting and developing the high-technological manufacturing. Proposed the directions of the desired structural technological movements in the Ukrainian economics.

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес, процеси глобалізації та розвиток постіндустріального суспільства вимагають застосування високих технологій у всіх сферах життєдіяльності. Безпрецедентне зростання впливу науки і нових технологій на соціально-економічний розвиток усіх країн докорінно змінило структуру експорту на користь продукції високотехнологічних галузей країн-лідерів, які сконцентрували свої зусилля на розбудові економіки знань. Саме розвиток високотехнологічних галузей промисловості дасть можливість активізувати соціально-економічний розвиток будь-якої держави та стати могутнім важелем структурної перебудови економіки.

Тому в сучасних соціально-економічних реаліях існує нагальна потреба у розробці державної програми інноваційного технологічного розвитку економіки України, модернізації та суттєвому оновленні технологічної структури виробництва на користь високотехнологічних галузей, а також вдосконаленні механізмів технологічного розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми технологічного розвитку економіки України є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених та науковців.

Так, О. Саліхова досліджує питання державної політики технологічного розвитку економік країн Південно-Східної Азії [11]. В. Семиноженко аналізує сучасне становище технологічних парків, як найефективнішого механізму поєднання науки та виробництва як проміжної ланки до становлення постіндустріального суспільства [12]. Л. Федулова вивчає сучасне становище економіки України на основі його глибокого технологічного аналізу, а також піднімає питання необхідності детальної ідентифікації видів економічної діяльності, прийнятих у статистиці України, за рівнем наукомісткості та групами промисловості [13; 14]. О. Шнипко обґрунтовує необхідність швидкої модернізації економіки України задля забезпечення гідного місця в міжнародному глобалізаційному просторі [15].

Отже, проблема технічної модернізації української економіки активно досліджується вченими. Проте вона потребує більш детального вивчення, особливо за відсутності дієвої загальнонаціональної програми науково-технічного та технологічного розвитку України.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного технологічного становища вітчизняної промисловості та обґрунтування пріоритетних напрямків технологічного розвитку України з урахуванням сучасного геополітичного становища та новітніх глобалізаційних викликів.

Основний матеріал дослідження. На думку О. Білоруса, головний глобальний конфлікт сучасності полягає в тому, що світ розділився, дезінтегрувався на частини, кожна з яких належить до різних ер: одна – до постіндустріальної, друга – до індустріальної, а третя – до доіндустріальної, яка характеризується відсталістю й бідністю [1].

Сформувався нова планетарна реальність – глобалізм, яка характеризується зрощуванням інтересів, стратегій і механізмів світового панування наймогутніших держав, глобальних транснаціональних корпорацій (ТНК) та міжнародних організацій. Вона приносить нову абсолютну і тотальну форму експлуатації (людини людиною, держави державою, національного капіталу глобальним капіталом), бідності та поступово руйнує глобальне демократичне суспільство.

Серед найважливіших аспектів глобалізації визнається технологічний, і пов'язаний він з тим, що розв'язання глобальних суперечностей неможливе на основі індустріального способу виробництва, орієнтованого на сировинний ресурс і руйнування навколишнього середовища. «Технологічні нововведення,

що складають основу національного багатства постіндустріальних країн, – на думку В. Л. Іноземцева, – на сьогодні не можуть бути ефективно ні скопійовані, а в деяких випадках – навіть використані в межах індустріальних, а тим більше аграрних суспільств» [7, с. 8].

Тому необхідно адекватно сприймати нову систему світоустрою, що ґрунтується на стрімкій диференціації країн світу на основі їх технологічного розвитку. На цій основі виділяють три групи держав:

1. Технологічні новатори або країни «золотого мільярда» – приблизно 30 країн, які здатні генерувати вищі технології, інтелектуально експлуатують весь світ і які досягли рівня постіндустріального суспільства. Ці країни досягли такого рівня та якості глобальної технологічної конкурентоспроможності, завдяки якому мають всі можливості не дати іншим країнам себе наздогнати.

2. Технологічні послідовники – близько 20 країн, які до певної міри можуть використовувати високі технології та хоча б гіпотетично ставити перед собою цілі розвитку, які мають цільові орієнтири, схожі до чільної тридцятки постіндустріальних країн.

3. Технологічні аутсайтери або «третій світ» – понад 150 країн, не здатних до конкурентного саморозвитку в глобалізованому середовищі і приречених на незворотну бідність, прогресуючий занепад, деградацію, та, зрештою, політичну смерть.

Чинником, який зумовив домінування першої групи країн над іншими, є саме пріоритет у промислово-технологічній політиці цих країн сфери технологій. Це пов'язано, у першу чергу, з процесами відбору, розвитку і захисту державних пріоритетів, національної технологічної бази з метою забезпечення в короткий термін часу створення і нарощення обсягів виробництва конкурентоспроможних видів продукції, які задовольняють першочергові національні потреби в соціальній, військовій, господарчій та інших сферах економіки, вирішати критично важливі проблеми і завдання соціально-економічного розвитку та національної безпеки.

Із розпадом Радянського Союзу і соціалістичного табору на політичній карті світу з'явилося ряд країн, що вступили у перехідну фазу розвитку. Одні з них (Латвія, Литва, Естонія, Польща) демонструють тенденцію до інтеграції з постіндустріальними країнами у складі ЄС, проте інші (Україна, Росія) вступили у затяжну кризову стадію деіндустріалізації. Тому сьогодні, як і 18 років тому, перед Україною стоїть серйозна дилема: або негайно впроваджувати інноваційні реформи, особливо у високотехнологічній сфері, та створювати конкурентоспроможну економіку, або залишитись аутсайдером і сировинним придатком технологічно розвинутих світових монополістів.

На думку Н. Резнікової, Україна зможе перетворитися на високотехнологічну державу за умови адекватності промисловості науково-технічним досягненням постіндустріального суспільства [10]. Подолати суттєве відставання України від розвинених країн щодо продуктивності праці в усіх сферах народного господарства, оновити основні фонди, впровадити енерго- і матеріалозберігаючі технології можна тільки на основі технологічних інновацій. Створення цілісного промислово-науково-технологічного комплексу сприятиме повному задоволенню внутрішніх потреб країни та експорту наукоємкої продукції.

Поняття «високі технології» розкрито у Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [2], де вказано, що високі технології – це технології, які розроблені на основі новітніх наукових знань, за своїм технічним рівнем перевищують кращі вітчизняні та іноземні аналоги і спроможні забезпечити передові позиції на світовому ринку наукоємкої продукції.

Водночас у Загальнодержавній комплексній програмі розвитку високих наукоємких технологій це поняття трактується так: «високі наукоємкі технології – технології, що створюються на підставі результатів наукових досліджень та науково-технічних розробок, забезпечують виготовлення високотехнологічної продукції, сприяють запровадженню високотехнологічного виробництва на підприємствах базових галузей економіки» [3].

Отже, технологія – це запас знань, який дозволяє створювати нові продукти або нові процеси. Разом з тим технологія – це матеріальне втілення знань про певні види діяльності.

Головна особливість високих технологій полягає в тому, що вони, безупинно розвиваючись, змінюють ринок, сприяють прискореному розвитку інших секторів економіки і формують нові потреби. У фірмах наукоємних галузей здійснюється особливо інтенсивна інноваційна діяльність, що сприяє зміні взаємопов'язаних технологічних ланцюжків і ефективному використанню ресурсів, активізується створення нових ринків збуту і трансфер технологій. Ці технології на етапі утилізації й наступних стадій життєвого циклу поступово стають традиційними і морально застарілими, а тому витісняються новими високими технологіями. Для підвищення ефективності економіки країни важливо створити умови для того, щоб результати досліджень і розробок, які виконуються при розробці високих технологій, і самі високі технології якнайшвидше знаходили застосування в інших галузях промисловості і забезпечували їхнє відновлення.

В результаті аналізу технологічної структури промисловості України по рівню інноваційної активності видно, що в структурі обробної промисловості найбільша частка інновацій спостерігається в секторах низьких та високих технологій, з низькою часткою сектору середніх технологій (табл. 1) [8, с. 100]. Також слід відмітити, що протягом 2005 – 2006 рр. відбулась зміна технологічної структури інноваційної активності, де спостерігалось зростання частки низьких (+ 3,0%) технологій за рахунок високо- (- 2,8%) та

середньотехнологічних (- 1,3%) секторів економіки.

Таблиця 1

Технологічна структура промисловості України за рівнем інноваційної активності господарюючих суб'єктів, %

Технологічний сектор	Секторальна структура інноваційної активності суб'єктів обробної промисловості		Інноваційна активність в межах кожного з технологічних секторів	
	2005 р.	2006 р.	2005 р.	2006 р.
Високих технологій	31,3	28,5	16,4	18,4
Середніх технологій	18,0	16,7	21,9	24,3
Низьких технологій	47,5	51,5	6,3	8,2

По відношенню інноваційної активності всередині кожного з представлених секторів головним є те, що інноваційно активні підприємства мають найбільший ступінь концентрації в середньотехнологічному секторі економіки. За 2004 – 2005 рр. це майже чверть усіх підприємства, що у 1,3 рази більше ніж у секторі високих технологій та у 3 рази більше ніж у секторі низьких технологій.

Також слід відмітити, що протягом 2005 – 2006 рр. у технологічній структурі промисловості України по об'єму реалізованої інноваційної продукції відбулись серйозні зміни (табл. 2) [8, с. 102]. Мала місце тенденція зміни структурних зрушень на користь низькотехнологічного сектору. Якщо у 2005 році структура промисловості відзначалась майже паритетним лідерством низьких (39,3%) та середніх (38,6%) технологій за високої частки високих (21,3%) технологій, то у 2006 році відбулось різке зростання частки низьких технологій, що почали становити більш як половину (50,1%) у всій сукупності. Це зростання відбулось саме за рахунок зменшення частки середніх (- 5,4%) та високих (- 4,9%) технологій. А це свідчить, якщо не про відхід від високотехнологічного розвитку промисловості, то про нестабільність пропорційних відношень в технологічній структурі України.

Таблиця 2

Технологічна структура промисловості України за об'ємом реалізованої інноваційної продукції, %

Технологічний сектор	2005 р.	2006 р.
Високих технологій	21,3	16,4
Середніх технологій	38,6	33,2
Низьких технологій	39,3	50,1

Із технологічної структури промисловості України по рівню капітальних вкладень слід відмітити, що протягом 2005 – 2006 рр. структура інвестицій в основний капітал змінилась за рахунок зростання частки сектору високих (+ 0,9%) та низьких (+ 2,4%) технологій за рахунок сектору середніх (- 3,3%) технологій (табл. 3) [8, с. 104]. Проте питома частка витрат на технологічні інновації в об'ємі капіталовкладень найсуттєвішою є саме у секторі високих технологій (63,9%), хоча й вона дещо зменшилась у 2006 році, але є досить високою.

Таблиця 3

Технологічна структура промисловості України за рівнем капітальних вкладень, %

Технологічні сектори	Інвестиції в основний капітал		Питома частка витрат на технологічні інновації в об'ємі капіталовкладень	
	2005 р.	2006 р.	2005 р.	2006 р.
Сектори високих технологій	6,8	7,7	74,3	63,9
Сектори середніх технологій	19,5	16,2	30,3	32,8
Сектори низьких технологій	72,3	74,7	19,0	13,1

Згідно ж з даними І. Шовкуна, в Україні в останні роки сукупна питома вага видів діяльності, що належать до високотехнологічних і середньотехнологічних високого рівня розвитку, менша за 13% [16]. Перспективи поширення цих видів діяльності залежать від обсягів інвестування в їх розвиток, але в них вкладається менше 5% від інвестиційних ресурсів економіки, що не відповідає не тільки їхній ролі в економіці, але й потребам простого відтворення.

Головною причиною такого стану, передусім, є недосконалість державної політики в науково-технічній сфері, зокрема недоліки у визначенні державних пріоритетів і вкрай незадовільна ситуація з їх реалізацією.

Також рішучого вдосконалення потребує така сфера державного регулювання, як трансфер

технологій, яка базується на комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності і є необхідною умовою ринкових відносин в сучасній постіндустріальній державі.

Аналіз зовнішнього трансферу технологій в Україні на основі ліцензійних угод свідчить, що майже всі ліцензійні технології не належали до останніх досягнень у науково-технічній сфері та надходили в середньому із 10-річними запізненнями [15].

Однією з основних невирішених проблем розвитку високотехнологічного сектору економіки є матеріалізація та комерціалізація уже існуючих науково-технологічних досягнень в об'єкти економічних відносин. Тому будь-яка держава економічна політика, яка спрямована на технічну і технологічну модернізацію національної економіки намагається поєднати відокремлені ланки: «наука» і «виробництво». Через те важливим питанням сьогодні для України залишається необхідність створення оновленого національного технологічного сектору економіки, який би поєднував державні та комерційні підприємства в єдину структуру – технопарки. Вони являють собою науково-виробничий територіальний комплекс, який охоплює дослідні інститути, лабораторії, експериментальні заводи з передовою технологією, створювані на задалегідь підготовлених територіях поблизу великих університетів.

В більшості розвинених країн світу технопарки є основними елементами інфраструктури, що забезпечує функціонування інноваційної моделі національної економіки. Держава у цих країнах, розуміючи важливу роль технопарків, запроваджує для них особливу економічну політику, яка включає цільове фінансування окремих інноваційних розробок, державне замовлення на інноваційну продукцію, надання податкових та кредитних пільг тощо.

Основну частину фінансування наукові і технологічні парки Європи одержують від держави: у Великобританії – 62%, Нідерландах – 70%, Франції – 74%, Німеччині – 78%, у Бельгії майже 100%. Крім загальних вкладень в інфраструктуру технопарків і створення сприятливого для їхньої діяльності середовища, чималі кошти виділяються для пільгового кредитування окремих проектів. Особливо характерно це для Японії, де цілий ряд державних і недержавних фондів, банків, корпорацій надають для розробки й організації випуску наукомісткої продукції довгострокові кредити під дуже пільговий відсоток. У ряді випадків кредит потрібно повертати лише за умови успішного виконання проекту, а у випадку об'єктивно обумовленої невдачі кошти взагалі не повертаються. За умов такої підтримки технологічні парки забезпечують не тільки розвиток наукоємного сектору національної економіки, але й наповнення внутрішнього та зовнішнього ринків високотехнологічною продукцією.

Інноваційна економіка та постіндустріальне суспільство почали формуватися на Заході на початку 60-х років як результат високих темпів економічного зростання, на базі нової парадигми організації соціального простору – інформаційної. Саме тоді індустріальна економіка почала відходити на другий план перед інформаційними технологіями. То був час, коли пріоритетами стратегічних планів західних економік ставали не просто економічне зростання і ринкова стабільність, але й орієнтація на виробництво високих технологій та інтелектуальний капітал. Невипадково у той самий час виникли нові форми управління виробництвом і техніки виробництва знань – технологічні парки.

Головною ідеєю створення технологічних парків була комплексна організація наукомісткого виробництва і максимальне сприяння виникненню і запровадженню нових технологій. Але найважливішим було те, що акцент ставився на концентрацію всіх елементів інноваційного процесу, і в першу чергу на творчий потенціал людей, що працюють на базі таких парків. Забезпечувалися всі умови для інтенсифікації та креативізації процесу праці, коли її основним стимулом ставала не тільки матеріальна винагорода, але й творчі, моральні та командні фактори, що самі по собі були надто цінними і з матеріальної точки зору, адже давали нечувані дивіденди. Інтелектуальний капітал став фактором соціального визнання, каталізатором матеріального добробуту і впевненості в майбутньому.

Саме технопарки дозволили поєднати, як технологічні, так і суспільно значущі аспекти постіндустріального суспільства. По-перше, це чинники креативної організації управління – новітні технології організації праці, принцип «гнучкої спеціалізації» та «модульного виробництва», ідея «креативної корпорації». По-друге, фактори соціально-мобілізаційного характеру: забезпечення єдиного організаційно-технологічного простору для праці, формування надматеріалістичного ставлення до роботи та корпоративних етичних цінностей. Технопарки можна назвати також науково-економічними структурами, в яких інновація є вхідним і кінцевим продуктом. Це інноватизація не тільки виробничого процесу, але і самих принципів організації виробництва [12].

В Україні першим позитивним просуванням у запровадженні фінансових механізмів заохочення розвитку науково-технологічної сфери було прийняття закону «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 року [4]. У ньому вперше було законодавчо визначено, що технологічний парк – це юридична особа або група юридичних осіб, що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технопарків з виробничого впровадження наукоємких розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції.

Започаткування в Україні технопарків, які спершу були створені на базі кількох великих науково-

дослідних інститутів (Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України, Інститут фізики напівпровідників НАН України, Інститут монокристалів НАН України), не лише зменшило масштаби процесів деградації науково-технічної сфери у згаданих організаціях, але й сприяло початку їхнього відновлення. Механізм цільового надання пільг, які надавалися лише проектам, відповідність яких пріоритетним напрямкам діяльності технопарків підтверджувалася спеціальною державною комісією, виявився дієвим, проте працював доти, доки обсяги податкових і митних пільг, передбачених цим законом, лишалися незначними. Коли масштаби діяльності технопарків розширилися, дія цього закону при перегляді бюджету у березні 2005 р. була скасована. Проте у 2006 р. було схвалено Концепцію створення індустріальних (промислових) парків [5], яка повинна створити сприятливі умови для розміщення в регіонах нових підприємств, залучення надходжень до бюджетів податків, технічного переоснащення, зростання обсягів виробництва конкурентоспроможних товарів та ефективного використання інноваційного потенціалу підприємств, прискорення процесів реструктуризації у галузях промисловості.

Також, у вітчизняній економіці вже формуються, поки що здебільшого потенційні, передумови, які дозволяють говорити про зростання попиту на високотехнологічну продукцію.

По-перше, зростаючий завдяки постійному збільшенню доходів населення споживчий попит супроводжується приростом попиту на складну наукоємну продукцію.

По-друге, посилення конкурентного тиску на внутрішньому і зовнішньому ринках поступово підштовхує підприємства до розуміння важливості технологічної переорієнтації виробництва.

По-третє, дедалі більш активна участь українських виробників у конкуренції на зовнішніх ринках висуває додаткові жорсткі вимоги до їхньої інноваційної адекватності.

По-четверте, відбувається поступове зростання бюджетного фінансування потреб науково-технічного розвитку.

По-п'яте, значною є частка іноземних замовлень українським науковцям на виконання досліджень, в тому числі з боку США та країн Європейського Союзу, що є свідченням збереження потенціалу фундаментальної науки.

Проте, необхідно впроваджувати комплексні адекватні державні програми, а не лише надіятись на саморегулюючі механізми. Тому держава має підтримувати ті інновації, що вкладаються у виробництво вищих технологічних укладів або поліпшують ресурсну базу економіки (сприяють екологізації виробництва, ведуть до збільшення людського капіталу, забезпечують впровадження проектів з енергозбереження тощо).

Виходячи з цього, найнеобхіднішим державним заходом має стати термінова розробка загальнодержавної концепції науково-технічного та економічного прориву. Її основою повинні стати так звані «інвестиції комплексного охоплення», які в розвинутих країнах включають вкладення у високі технології та продукцію, корпоративні НДДКР, технологічні ринки, комунікаційний та інформаційний менеджмент.

Досвід країн постіндустріальної фази розвитку, а також країн наздоганяючого типу дають підстави для визначення кількох стратегій науково-технологічного розвитку, які можуть бути використані в Україні [15]:

1) «стратегія нарощування», яка заснована на реалізації комплексу заходів довгострокового характеру, спрямованих на забезпечення поступового збільшення обсягів високотехнологічної, конкурентоспроможної продукції на основі використання, насамперед, власних можливостей, а не зарубіжного досвіду;

2) «стратегія перенесення», яка полягає у використанні зарубіжних досягнень через запозичення технологій, освоєння випуску продукції нових технологічних поколінь, закупівлю ліцензій тощо;

3) «стратегія запозичення», яка ґрунтується на освоєнні випуску наукомісткої високотехнологічної продукції, що виробляється у високорозвинутих країнах, на основі поєднання їх технологій та власного науково-технологічного потенціалу.

На думку О. Шнипка, перші дві стратегії є менш прийнятними (перша – надто повільна, друга – надто загрозна для власних економічних інтересів). Тому найраціональнішою визнають стратегію запозичення [15]. Дана стратегія має реалізовуватися шляхом нарощування інноваційного потенціалу України на задалегідь визначених державою пріоритетних напрямках науково-технічного прогресу із запозиченням досвіду (технологій) інших країн, насамперед – держав Європейського Союзу.

Оскільки питання створення умов для випуску високотехнологічної продукції залишається невирішеними, а майбутні перспективи позиціонування України як високотехнологічної держави є досить примарними, доцільно проаналізувати досвід країн Південно-Східної Азії.

Аналіз досвіду формування інноваційної системи Південної Кореї засвідчив, що для уряду республіки технологічна політика була в основному інструментом розширення промислової політики, де поєднувались селективне імпортозаміщення із сильним просуванням експорту, захистом та субсидізацією високотехнологічних галузей, які повинні були забезпечити майбутні експортні переваги. Для того, щоб увійти до високотехнологічних держав світу, розвивати власні науково-дослідні потужності та створити міжнародний імідж власному експорту, уряд країни зробив ставку на розвиток місцевих компаній-гігантів до найвищого рівня індустріалізації. Причина нарощування розмірів була очевидною: зважаючи на

дефіцитні ринки капіталу, кваліфікованої робочої сили, технологій та недосконалу інфраструктуру, великі диверсифіковані фірми могли засвоїти їх функції. Вони були спроможні взяти на себе витрати й ризики трансферу дуже складних технологій, їх подальшу адаптацію та розвиток за допомогою власних НДДКР, формування потужностей світового рівня і створення власних брендів та збутової мережі.

Уряд підтримував технологічні зрушення в Республіці Кореї декількома шляхами. Приватні дослідження й розробки безпосередньо стимулювалися за допомогою численних заохочень та інших форм підтримки. Заохочувальні схеми включали фонди розвитку технологій, які не обкладалися податками, податкові кредити на витрати, пов'язані з дослідженнями та розробками, десятивідсоткову податкову знижку на вартість високотехнологічного обладнання, зменшені імпорتنі тарифи на ввіз такого обладнання та зменшений акцизний збір на технологоемні товари.

В Кореї діють три основні програми технологічного розвитку, в рамках яких було надано значні кошти фірмам та інститутам для проведення досліджень, ініційованих чи затверджених урядом:

1. «Встановлена державна програма досліджень та розробок» з 1982 року підтримала приватні фірми, які проводили дослідження в основних стратегічних проектах технологічного розвитку промисловості, затвержені Міністерством науки та технологій. У рамках програми було покрито близько 50% витрат на дослідження й розробки великих фірм та до 80% витрат малих та середніх підприємств.

2. «Програма розвитку промислових технологій» започаткована у 1987 році для субсидування до двох третин витрат на дослідження й розробки національних проектів, які проводились спільно приватними фірмами та дослідними інститутами.

3. Програма «Високорозвинений національний проект», яка була запроваджена у 1992 році для забезпечення реалізації двох напрямків: створення специфічних високотехнологічних продуктів, за допомогою яких Корея зможе стати конкурентоспроможною через 10 – 20 років, та розвиток базових технологій, які вважаються незмінними для економіки.

Шлях технологічного розвитку Тайваню дещо подібний до корейського, однак є значні відмінності, зумовлені різницею їх національних систем політичних економій та промислової структури: уряд тайваню завжди мав більш слабкі зв'язки з промисловістю і ніколи не сприяв зростанню великих приватних конгломератів. У 1979 році було започатковано «Наукову та технологічну програму», спрямовану на розвиток енергетики, автоматизацію виробництва, інформаційні технології та технології обробки металів. У 1982 році до цього переліку додалися електронна оптика, технології діагностики та контролю гепатиту, харчові технології. У 1986 році був започаткований «План розвитку стратегій та технологій», який також орієнтований на високотехнологічні сектори. В ньому було закладено, що сумарні витрати на науково-дослідні роботи протягом зазначеного періоду поступово буде збільшено до 2% від ВВП [11, с. 61 – 63].

В Україні також було здійснено спробу законодавчо закріпити величину бюджетних асигнувань на наукові дослідження. Так, Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» даний розмір встановлювався на рівні 1,7 – 2,5% ВВП, окрім витрат на оборону [6].

Фактично ж, частка бюджетних витрат на науку у відсотках ВВП не тільки не зростала, а продовжувала падати, у 2002 році вона знову вийшла на рівень 1998 року – 0,31% ВВП, а в останні роки становить близько 0,4% ВВП.

Тому прийняття загальнодержавної комплексної програми технологічного розвитку дасть змогу змінити структуру промислового комплексу України та збільшити обсяги виробництва продукції V-го та VI-го технологічного укладів. Для цього необхідно також провести структуризацію класифікатора видів економічної діяльності за рівнями технологічних укладів. У бюджетному процесі повинні розглядатися лише ті види економічної діяльності, що потребують державної підтримки. При цьому форма та механізм підтримки повинні визначатися окремо залежно від специфіки розробок та очікуваних результатів.

Здійснення таких структурних зрушень забезпечить підвищення наукомісткості виробництва та пріоритет високих технологій, поєднання глобалізації та локалізації виробництва, здійснення гуманізації, мініатюризації і екологізації техніки та технологічних систем. На перший план повинні вийти мікроелектроніка, нанотехнології, гена інженерія, біотехнології, робототехніка, нетрадиційні джерела енергії.

Досягнення у галузі мікроелектроніки дозволять у надзвичайно стислий строк у багато разів підвищити продуктивність праці, забезпечити точність технологічних операцій, звільнити людину інтелектуальної праці від монотонної, рутинної, механічної роботи, оптимізувати технологічні процеси.

Впровадження робототехніки допомагає зменшити фізичне навантаження людини, ліквідувати чимало видів заводських складальних операцій тощо. За допомогою мультимедійних засобів створюється глобальна віртуальна реальність, відкривається широкий простір для людської творчості та швидкого оновлення знань.

Біотехнології нададуть можливість цілеспрямовано створювати більш продуктивні види мікроорганізмів, рослин і тварин, виправляти спадкові хвороби, розробляти більш ефективні ліки. Біотехнологія – будь-яка технологія як така, що використовує живі організми або субстанції, які виділені із цих організмів, для виготовлення чи модифікації продукту, поліпшення рослин і тварин або створення мікроорганізмів для специфічних цілей [13, с. 22 – 23].

Генна інженерія дасть змогу поліпшити характеристики живих організмів шляхом пересадки в них чужого генетичного матеріалу, наприклад ДНК риби в помідор (щоб не підмерзав) чи бактерії в картоплю (щоб жук не їв). Генетична інженерія кардинально відрізняється від селекції тим, що її методи дозволяють долати бар'єри між видами, чого не відбувається в природі.

Нанотехнології забезпечать небачені досі можливості практично у будь-якій сфері людської діяльності. Непідробний ентузіазм викликають перспективи механічного маніпулювання молекулами та створення само відтворювальних маніпуляторів. Завдяки цьому у багато разів здешевлюватимуться будь-які продукти та створюватимуться принципово нові, вирішуватимуться екологічні проблеми. Такі нанороботи мають величезний медичний потенціал: вони здатні ремонтувати пошкоджені клітини людського організму, що вирішить фактично проблему довголіття життя. На думку експертів, нанотехнології стануть рушійною силою наступної промислової революції в таких галузях, як обчислювальна техніка (модулі пам'яті, здатні зберігати трильйони бітів інформації в об'ємі речовини розміром з голівку шпильки), комунікаційні лінії, виробництво промислових роботів (створення так званих фабрик завбільшки з офісний принтер), космічні розроблення [9, с. 18].

В Україні перша трирічна відомча (НАН України) комплексна Програма фундаментальних досліджень «Наноструктурні системи, наноматеріали, нанотехнології» була сформована наприкінці 2003 р. У ході її виконання отримано 14 патентів на нові розробки, а також подано 59 заявок на винаходи. Частина результатів дослідження у рамках Програми зі створення нових класів наноматеріалів у даний час апробується низкою українських підприємств. Хоча дослідження НАН України по наноматеріалах мають фундаментальний характер, основна їх мета – доведення результатів досліджень до практичного використання. Проте слід зазначити, що масштаби практичного використання нових розробок по наноматеріалах в Україні мають одиничний характер.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В результаті глобалізаційних процесів посилилась диференціація країн, що ґрунтується на основі їх технологічного розвитку. Країни, що здатні не тільки впроваджувати, а й генерувати високі технології домінуватимуть над іншими.

Аналіз технологічної структури промисловості України показує, що останніми роками намітилась тенденція зростання частки низькотехнологічних виробництв за рахунок високих та середніх технологій. Тому потрібно вжити негайних заходів щодо створення та розробки комплексної державної програми науково-технічного та технологічного розвитку української економіки, а також структурної перебудови промисловості на користь виробництв вищих технологічних укладів. Під час розробки такої програми доцільно звернути увагу на науково-технічну політику країн Південно-Східної Азії, які протягом декількох десятиріч здійснили справжній технологічний прорив у виробництві високих технологій у власних країнах.

В нових умовах господарювання та в умовах становлення постіндустріального суспільства на перший план повинні вийти такі технології, як біотехнології, генна інженерія, нанотехнології, робототехніка, тощо. Саме розробки в цих напрямках, на думку багатьох вчених, стануть основою нової промислової революції.

Тому, Україна, повинна зробити свій вибір і розвивати вітчизняні високотехнологічні галузі промисловості, освоювати новітню технологічну продукцію та йти в ногу з часом та розвиненими країнами світу.

Література

1. Білорус О. Глобалізація і нова парадигма глобального постіндустріального розвитку [Електронний ресурс] / О. Білорус. – Режим доступу: <http://www.soskin.info/ea.php?pokazold=20021001&n=10&y=2002> (дата звернення 1.06.2009).
2. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=143-16> (дата звернення 1.06.2009).
3. Закон України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємких технологій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1676-15> (дата звернення 1.06.2009).
4. Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=991-14 (дата звернення 1.06.2009).
5. Закон України «Про схвалення концепції створення індустріальних (промислових) парків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uazakon.com/document/fpart14/idx14374.htm (дата звернення 1.06.2009).
6. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-12 (дата звернення 1.06.2009).

7. Иноземцев В. Л. Расколота цивилизация. Наличествующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции / Иноземцев В.Л. – М.: Academia-Наука, 1999. – 412 с.
8. Оdotюк И. В. Инновационная направленность структурных преобразований в промышленности Украины и России / И. В. Оdotюк // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 1. – С. 99–101.
9. Осьмак О. Нанотехнології: фантастичний світ перспективи й погляду у прірву / О. Осьмак // Науковий світ. – 2007. – № 10. – С. 17–18.
10. Резнікова Н. Інноваційна модель розвитку національної економіки: оцінка стартових можливостей та засобів реалізації [Електронний ресурс] / Резнікова Н. – Режим доступу : <http://www.academia.org.ua/?p=854> (дата звернення 1.06.2009).
11. Саліхова О. Державна політика окремих країн щодо розвитку національних високотехнологічних секторів. Уроки для України / О. Саліхова // Економіст. – 2007. – № 9. – С. 61–65.
12. Семиноженко В. Технологічні парки в Україні [Електронний ресурс] / Семиноженко В. – Режим доступу : <http://www.semynozhenko.net/documents/219> (дата звернення 1.06.2009).
13. Федулова Л. Технологічне прогнозування в системі інноваційної економіки / Л. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 3. – С. 20–31.
14. Федулова Л. Тенденції розвитку високотехнологічного сектору економіки України / Л. Федулова // Економіст. – 2009. – № 1. – С. 32–36.
15. Шнипко О. Україна перед викликами глобального конкурентного простору / О. Шнипко // Вісник НБУ. – 2008. – № 10. – С. 8–14.
16. Шовкун І. Інституційне підґрунтя інноваційного розвитку: міжнародний досвід та уроки для транзитивних економік / І. Шовкун // Економічна теорія. – 2005. – № 3. – С. 60–74.

Надійшла 19.05.2009

УДК 347.715:339.17

М. В. ЧОРНА

Харківський державний університет харчування та торгівлі

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

У статті обґрунтовано сучасну методологію оцінки конкурентостійкості підприємств торгівлі, визначено та інтерпретовано основні елементи методологічного апарату оцінки.

In the paper there has been grounded the modern methodology of evaluating the competitive stability of the trade enterprises, determined and interpreted the main elements of the methodological evaluation apparatus.

Постановка проблеми та її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. Сучасному етапу розвитку економіки України притаманні кризові явища, які характеризуються значним зниженням рівню основних макроекономічних показників, спадом обсягів виробництва та діяльності практично усіх галузей, глибокими проблемами в фінансовому секторі, різким падінням реальних доходів населення, зростанням цін на основні продукти, товари та послуги. В таких скрутних умовах життєздатними залишаються лише ті підприємства, які зможуть забезпечувати та утримувати певний рівень конкурентостійкості, що можливо лише за умов впровадження дієвої системи управління. Управління конкурентостійкістю підприємства є відносно новим процесом як для вітчизняних суб'єктів господарювання, так і для вітчизняної економічної науки. Однією з основних складових процесу управління є науково-обґрунтована комплексна оцінка конкурентостійкості підприємств, без якої не можливо здійснити ефективне управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сучасної економічної літератури з даної проблематики дозволяє стверджувати, що на сьогодні не існує єдиного підходу до оцінки конкурентостійкості підприємства ні в теорії ні на практиці. Досить багато наукових робіт присвячено дослідженням теоретичних засад такої обов'язкової складової конкурентостійкості підприємства як конкурентоспроможність з позиції удосконалення методології її управління та оцінки. Так, А. Воронкова стверджує, що існує значний дефіцит робіт, присвячених проблемі комплексного управління конкурентоспроможністю підприємств як умови забезпечення їх стійкості та високоєфективності господарювання в процесі формування ринкових відносин в економіці і доводить необхідність прискорення процесу створення конкурентоспроможних систем управління, адаптованих до ринкових відносин [1]. Л.Піддубна детальніше зупиняється на питаннях оцінки конкурентоспроможності підприємств та класифікує їх на дві групи: аналітичні та графічні. При цьому вона також акцентує увагу на наявності різних підходів та доводить необхідність розвитку методологічних основ і принципів формування показників конкурентоспроможності та представляє своє бачення розвитку теорії конкурентоспроможності [2]. Практично усі відомі дослідники [3–6] привнесли свою частку в розвиток теорії конкурентоспроможності при цьому деякі з них [5, 6] займалися безпосередньо питаннями формування, забезпечення та оцінки конкурентостійкості підприємств. Але не дивлячись на плідну працю науковців питання пов'язані з